

مبانی کامپیوتر و برنامه‌نویسی به زبان C

فصل دوم: مراحل انجام یک کار با استفاده از کامپیوتر

۲-۱ مقدمه

تفاوت‌های عمده انسان و کامپیوتر

۲-۲ مراحل حل یک مسئله با استفاده از کامپیوتر

- ۱- تعریف صورت مسئله به طور جامع و دقیق.
- ۲- تعیین راه حل قدم به قدم (الگوریتم) برای حل مسئله.
- ۳- تبدیل راه حل قدم به قدم یا الگوریتم به روند نما.
- ۴- بررسی درستی روندنما با استفاده از داده‌های آزمایشی.
- ۵- نوشتن برنامه با استفاده از یک زبان برنامه‌نویسی.
- ۶- وارد کردن برنامه به کامپیوتر و اشکال‌زدایی آن.
- ۷- آزمایش برنامه با استفاده از داده‌های آزمایشی.
- ۸- استفاده از برنامه.

۲-۲-۱ تعریف صورت مسئله به طور جامع و دقیق

مسئله جمع زدن تعدادی عدد

تعدادی عدد صحیح و مثبت در دست است و پایان آن‌ها با یک عدد صفر مشخص شده است. برنامه‌ای بنویسید که این عددها را از ورودی خوانده و پس از چاپ آن عددها، حاصل جمع آن‌ها را نیز چاپ نماید.

نمی‌توان ادعا کرد که این تعریف مسئله یا هر تعریف دیگری صد در صد خالی از ابهام است. هزینه‌ای بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ برابر برای برطرف کردن اشکال صورت مسئله پس از خاتمه کار.

۲-۲-۲ تعیین راه حل قدم به قدم (الگوریتم)

وجود یک مسئله.

- نیاز به یک راه حل از طریق تفکر توسط طراح الگوریتم (راه حل)، مهمترین مرحله.
- اجرای الگوریتم توسط یک یا چند مجری (انسان، ماشین و یا حتی حیوان).
- رسیدن به آنچه به عنوان نتیجه موردنظر بوده است.

مثال: روش (الگوریتم)هایی برای برطرف کردن مشکلات اقتصادی توسط متخصصین اقتصاد (طراحان الگوریتم).

اجرا توسط مردم و مسئولین (مجریان الگوریتم).

رفع مشکلات اقتصادی موردنظر (نتیجه)، در صورت درستی روشهای ارائه شده، و اجرای درست آن. عدم اطلاع مجریان الگوریتم از چگونگی رفع مشکلات.

مثال دیگر: عملیات در سیرکها یا محل های نمایش حیوانات دریایی مثل دلفین ها

لزوم رعایت خصوصیات زیر در طراحی الگوریتم برای این که قابل درک و اجرا باشد:

- استفاده از زبان قابل فهم برای مجری (انسان، حیوان یا ماشین).
- لزوم وجود جزئیات کافی به نحوی که برای مجری به راحتی قابل درک و قابل اجرا باشد.
- تعیین دقیق ترتیب انجام عملیات
- لزوم وجود شرط خاتمه

الگوریتم درمان

مسئله: بیماری به پزشک مراجعه نموده است و اظهار می دارد که احساس می کند تب شدیدی دارد و علاوه بر آن، سر او هم خیلی زیاد درد می کند.

الگوریتم: پزشک پس از معاینه وی، برای او نسخه ای می نویسد و به او می گوید که باید به مدت هفت روز، روزانه سه بار و هر بار یک قاشق مرباخوری از داروی داده شده را در یک لیوان آب حل نموده و بعد میل نماید.

طراح و مجری: طراح این الگوریتم پزشک و مجری آن شخص بیمار است.

نتیجه: در صورتی که تشخیص درست بوده، الگوریتم نیز صحیح باشد و مجری آن را درست فهمیده باشد و به ترتیب گفته شده اجرا نماید آن گاه بیماری رفع خواهد گردید.

موارد چهار گانه بالا در این مثال: زبان قابل فهم، جزئیات کافی، ترتیب انجام عملیات، شرط خاتمه.

توانایی های کامپیوتر

اجرای همه الگوریتم های مورد بحث ما توسط کامپیوتر، توانایی های اصلی کامپیوتر به عنوان یک مجری:

- خواندن داده های مورد نیاز از محیط خارج و ذخیره آنها در حافظه.
- انجام عملیات محاسباتی روی داده های ذخیره شده در حافظه و برگرداندن نتایج حاصل به حافظه.
- انجام عملیات منطقی (مثل مقایسه) روی مقادیر موجود در حافظه و ثبت کردن نتیجه آنها در حافظه.
- اعلام مقادیر ذخیره شده در حافظه به صورت های مختلف (طبق درخواست) به محیط خارج.
- انجام عملیات با هر درجه ای از پیچیدگی و با هر تعداد دفعات تکراری که لازم باشد با دقت و سرعت مشخص (که معمولاً بسیار بالا می باشد) بدون این که درجه پیچیدگی یا دفعات تکرار تأثیری روی نتیجه کار داشته باشد.

توجه: ماشین هیچ مرحله ای را، هر چند هم جزئی، به صورت ذاتی انجام نمی دهد و باید به آن گفته شود.

الگوریتم جمع

مراحل دقیق جمع زدن تعدادی عدد با ماشین حساب:

اول ماشین حساب پاک می شود. بعد هر عدد همراه با علامت جمع روی آن زده می شود که در نتیجه عدد وارد شده و سپس حاصل جمع نمایش داده می شود. پس از قاطمه اعداد نتیجه نهایی یعنی حاصل جمع همه عددها روی پنجره ماشین حساب قابل دیدن است.

الگوریتم جمع تعدادی عدد با استفاده از شرح فوق

- ۱- حاصل جمع را صفر کن.
- ۲- یک عدد از ورودی دریافت کن.
- ۳- اگر عدد صفر است به مرحله ۷ برو.

- ۴- عدد را به حاصل جمع اضافه کن.
- ۵- عدد را در خروجی قرار بده.
- ۶- از مرحله ۲ تکرار کن.
- ۷- حاصل جمع را در خروجی قرار بده.
- ۸- خاتمه کار.

موارد مهم: وجود حلقه تکرار
چگونگی بررسی کردن خاتمه اعداد
نامهای عدد و حاصل جمع برای مقادیر

نکات مهم در نوشتن یک الگوریتم

- ۱- مراحل الگوریتم باید با ترتیب درست و منطقی نوشته شود.
- ۲- برای مقادیر باید نامهای با معنی انتخاب کرد. (خانههای حافظه، متغیر یا شناسه).
- ۳- کلیه حلقههای تکرار باید پایان پذیر باشند (وجود شرایط اجرا، توقف تکرار)
- ۴- الگوریتم نیز به نوبه خود باید پایان پذیر باشد.
- ۵- جملات این گونه الگوریتمها به زبانهای برنامه نویسی سطح بالا نزدیک باشد.

به این ترتیب الگوریتم جمع تعدادی عدد به شکل زیر درمی آید.

- ۱- دستور $JAM \leftarrow 0$ را اجرا کن.
- ۲- یک مقدار از ورودی دریافت کن و در متغیر ADAD قرار بده.
- ۳- اگر $ADAD = 0$ است آن گاه به دستور شماره ۷ برو.
- ۴- دستور $JAM \leftarrow JAM + ADAD$ را اجرا کن.
- ۵- محتوای ADAD را در خروجی قرار بده.
- ۶- به دستور شماره ۲ برو.
- ۷- محتوای JAM را در خروجی قرار بده.
- ۸- خاتمه کار.

انواع دستورها در الگوریتم

۱- دستورهای محاسبه و تخصیص: (دستورهای با شماره ۱ و ۴).

۲- دستورهای ورودی: (دستور شماره ۲).

۳- دستورهای خروجی: (دستورهای شماره ۵ و ۷).

۴- دستورهای کنترل اجرا: (دستورهای شماره ۶ و ۸)

۵- دستورهای شرطی: (دستور شماره ۳)

تشکیل حلقه تکرار با ترکیبی از دستورها (در این مثال ۲، ۳، ۴، ۵ و ۶)

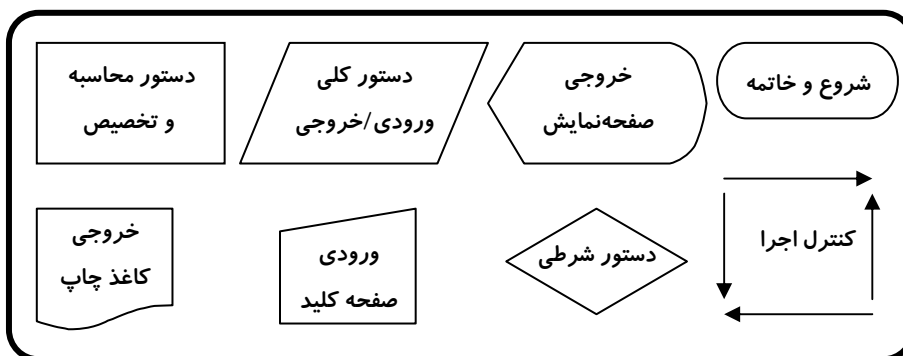

۳-۲-۲ رسم روندنما

اشکالات زبان های محاوره ای: وجود ابهام، قابل فهم برای افرادی که زبان را می دانند.

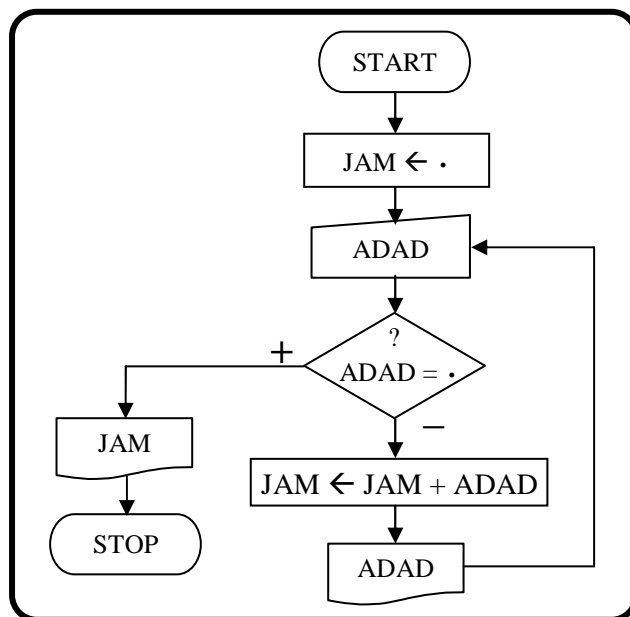
روندنما: بیان الگوریتم با استفاده از یک زبان تصویری.

نمایش انواع دستورها با شکل های مختلف هندسی.

شکل ۲-۱: انواع شکل های مهم مورد استفاده در رسم روندنما.

روندنمای جمع تعدادی عدد

شکل ۲-۲: روندنمای جمع تعدادی عدد.

عمومیت بخشیدن به

الگوریتم یا روندنما

روندنما برای حل فقط یک

معادله درجه دوم (شکل

۷-۲)

حالت کلی تر: روندنما

برای حل تعدادی معادله

درجه اول یا درجه دوم

(شکل ۸-۲).

بهینه سازی الگوریتم ها

معیارهای بهتر بودن یک الگوریتم از بین چند الگوریتم:

- سادگی و قابل فهم بودن الگوریتم برای افرادی غیر از طراح آن.
- سهولت تبدیل الگوریتم به یک حالت کلی.
- کم بودن نسبی حجم حافظه مورد نیاز و حجم عملیات آن.
- کم بودن نسبی تعداد اسامی متغیرهای استفاده شده در آن برای ذخیره مقادیر در آنها.
- در خیلی از موارد کوتاه کردن الگوریتم باعث پیچیده شدن منطق آن خواهد
- وجود یک منطق ساده و قابل فهم اولین اصل بهینه بودن یک الگوریتم می باشد.

انواع حلقه های تکرار

- حلقه های تکرار با شرط خاص برای خاتمه (شکل ۲-۸، حل تعدادی معادله درجه دوم).
- حلقه های تکرار با شمارنده، شمارنده، مقدار اولیه، قدرنسبت و نهایی (جمع زدن n عدد، شکل ۲-۶)
- هم شمارنده و هم شرط خاص (شکل ۲-۱۲ محاسبه سری تا یک تعداد جملات یا یک تقریب).

۲-۲-۴ بررسی درستی روندنما با استفاده از داده های آزمایشی

ورودی	حافظه (متغیرها)		خروجی
	ADAD	JAM	
۲۰	۲۰	۰	۲۰
۱۲	۱۲	۲۰	۱۲
۷	۷	۳۲	۷
۱۳۳	۱۳۳	۳۹	۱۳۳
۱۷۲	۰	۱۷۲	۰

شکل ۲-۳: نتیجه دنبال کردن روندنمای جمع تعدادی عدد.

۲-۵ نوشتن برنامه با استفاده از یک زبان برنامه‌نویسی

مجری الگوریتم و روندنما انسان می‌باشد و هیچ کدام برای کامپیوتر قابل فهم نیستند. باید آن را به یکی از زبان‌های قابل فهم کامپیوتر (زبان‌های برنامه‌نویسی) تبدیل نمود. انجام برنامه‌نویسی کامپیوتر یا برنامه‌سازی کامپیوتر. برنامه به زبان ماشین.

برنامه به زبان‌های سطح بالا، نیاز به ترجمه به زبان ماشین توسط برنامه مترجم (کامپایلر) و سپس اجرا.

شکل ۲-۴: برنامه معادل الگوریتم جمع تعدادی عدد به زبان C.

تفاوت این برنامه با برنامه بخش ۱-۴-۴ از فصل اول (جدول ۱-۳) به زبان ماشین. شباهت دستورهای این برنامه به جمله‌های زبان محاوره‌ای. توجه به تشابه ساختاری بین برنامه و روندنما. ارتباط بین دستورهای برنامه و جعبه‌های روند نما.

```
#include <stdio.h>

main()
{
    int jam, adad;

    jam = 0;
    scanf("%d", &adad);
    while (adad != 0)
    {
        jam = jam + adad;
        printf("%d\n", adad);
        scanf("%d", &adad);
    }
    printf("%d\n", jam);
    return (.);
}
```

/* برنامه جمع تعدادی عدد */
 /* شروع دستورهای برنامه */
 /* تعریف اسمی مورد استفاده در برنامه */
 /* صفر کردن حاصل جمع */
 /* خواندن اولین عدد از ورودی */
 /* حلقه تکرار خواندن سایر عددها و بررسی پایان مقادیر ورودی */
 /* افزودن عدد خوانده شده به حاصل جمع */
 /* چاپ عدد خوانده شده */
 /* خواندن عدد بعدی از ورودی */
 /* ادامه دستورهای حلقه تکرار */
 /* چاپ حاصل جمع */
 /* توقف برنامه */
 /* ادامه دستورهای برنامه */

شکل ۲-۴: متن برنامه جمع تعدادی عدد، مرحله پنجم حل یک مسئله با استفاده از کامپیوتر.

۲-۲-۶ وارد کردن برنامه به کامپیوتر، آزمایش برنامه و استفاده از برنامه

نیاز به نرم افزار کامپایلر برای زبان سطح بالایی که برنامه به آن زبان نوشته شده است (در مورد ما زبان C) امکان وجود اشتباهات دستوری و لزوم رفع آنها. لزوم دادن داده های آزمایشی به عنوان ورودی و بررسی نتیجه.

```
#include <stdio.h>

main()
{
    int jam, adad;

    jam = 0;
    scanf("%d", &adad);
    while (adad != 0)
    {
        jam = jam + adad;
        printf("%d\n", adad);
        scanf("%d", &adad);
    }
    printf("%d\n", jam);
    return (.);
}
```

/* برنامه جمع تعدادی عدد */
 /* شروع دستورهای برنامه */
 /* تعریف اسامی مورد استفاده در برنامه */
 /* صفر کردن حاصل جمع */
 /* خواندن اولین عدد از ورودی */
 /* حلقه تکرار خواندن سایر عددها و بررسی پایان مقادیر ورودی */
 /* افزودن عدد خوانده شده به حاصل جمع */
 /* چاپ عدد خوانده شده */
 /* خواندن عدد بعدی از ورودی */
 /* خاتمه دستورهای حلقه تکرار */
 /* چاپ حاصل جمع */
 /* توقف برنامه */
 /* خاتمه دستورهای برنامه */

داده های ورودی: ۲۰ ۱۲ ۷ ۱۳۳ ۰

نتایج خروجی برنامه:

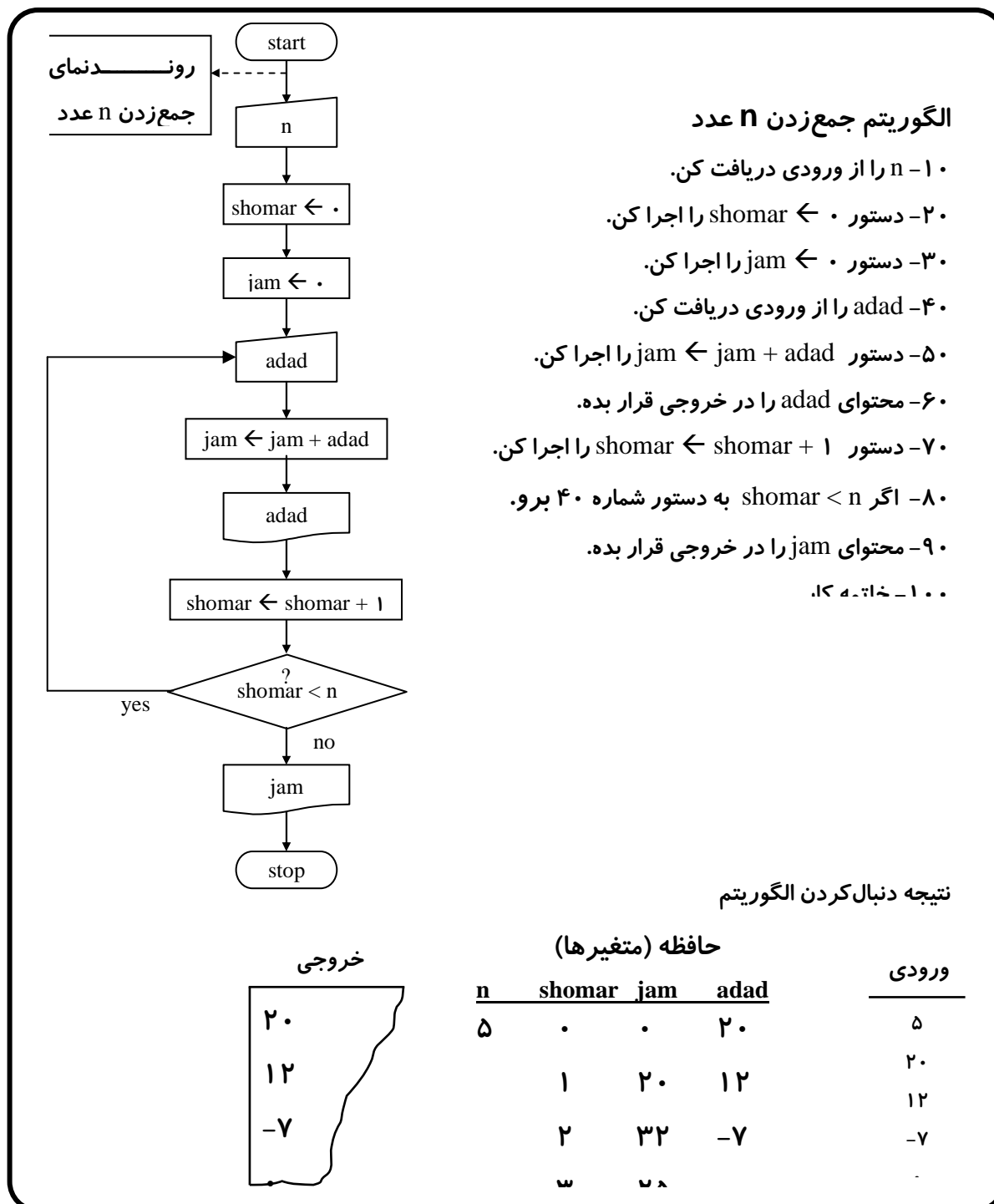
۲۰
12
7
133
172

شکل ۲-۵: نتیجه اجرای برنامه جمع تعدادی عدد، مراحل ششم و هفتم حل یک مسئله با استفاده از کامپیوتر.

۳-۲ روندنماهای نمونه

روندنمای ۲-۱: الگوریتمی بنویسید که نخست مقدار n را از ورودی خوانده و سپس به تعداد n عدد از ورودی بخواند و پس از چاپ آن عددها در خروجی، حاصل جمع آنها را نیز چاپ نماید. الگوریتم خود را برای یک مجموعه داده‌های آزمایشی مناسب دنبال کرده و سپس آن را به یک روندنما تبدیل نمایید.

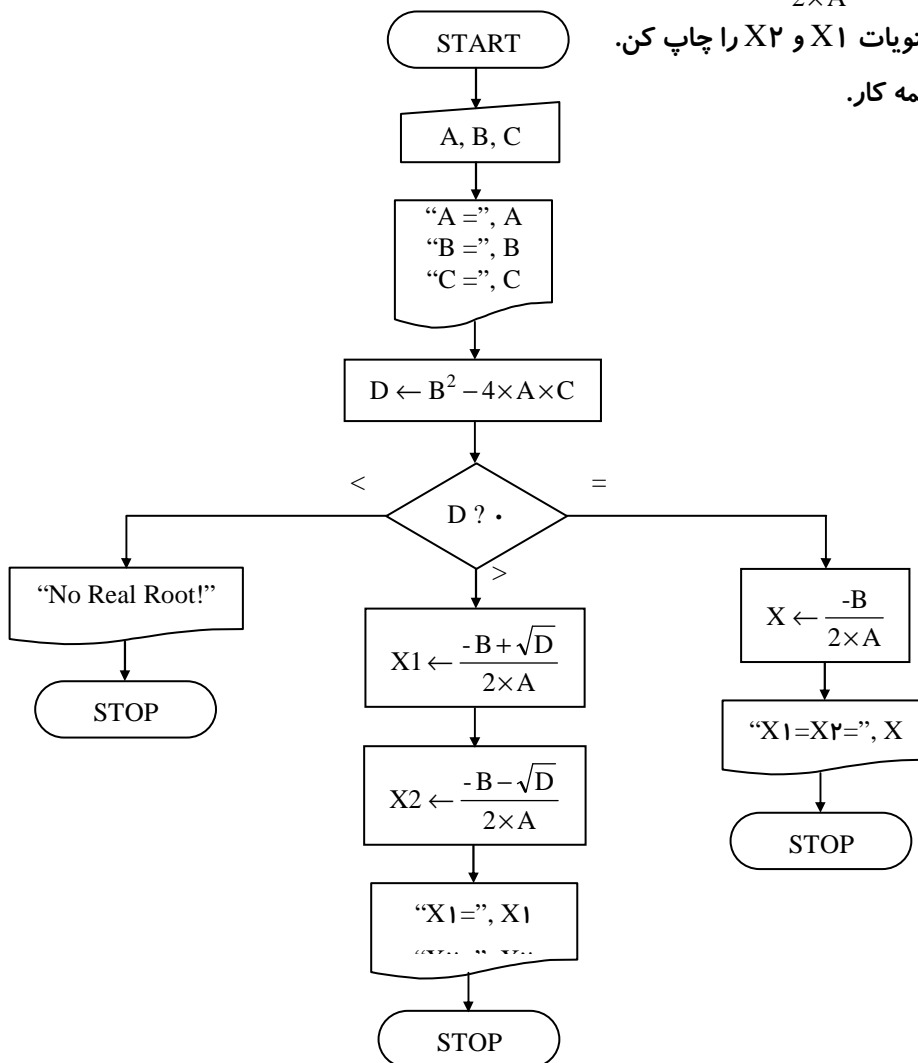
شکل ۲-۶: الگوریتم و روندنمای ۲-۱، جمع زدن n عدد همراه با نتیجه دنبال کردن آن.

روندنمای ۲-۲: روندنمایی رسم کنید که در آن نخست ضرایب یک معادله درجه دوم از ورودی خوانده شود و پس از چاپ ضرایب، معادله حل شده و با توجه به علامت Δ نتیجه در قالب ریشه‌های مختلف، ریشه مضاعف و بدون ریشه حقیقی همراه با توضیحات مناسب چاپ گردد.

الگوریتم حل معادله درجه دوم

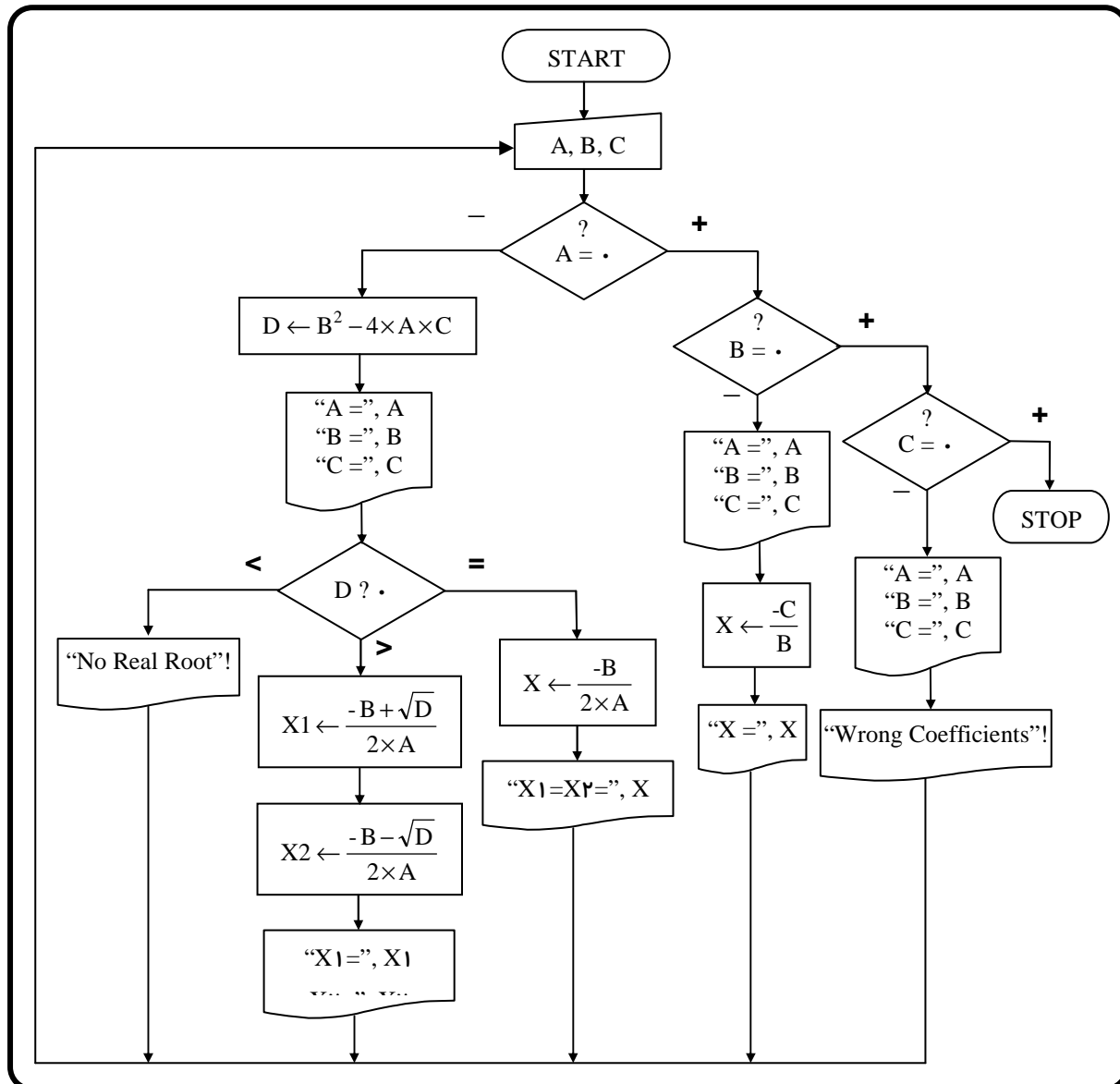
- ۱- ضرایب معادله را از ورودی بخوان و به ترتیب در خانه‌های A، B و C قرار بده.
- ۲- محتویات A، B و C را در خروجی چاپ کن.
- ۳- دستور $D \leftarrow B^2 - 4 \times A \times C$ را اجرا کن.
- ۴- اگر $D < 0$ است پیغام "No Real Root!" را چاپ کرده و سپس توقف کن.
- ۵- اگر $D = 0$ است دستور $X \leftarrow \frac{-B}{2 \times A}$ را اجرا کن، محتوای X را چاپ کن و سپس توقف کن.
- ۶- دستور $X_1 \leftarrow \frac{-B + \sqrt{D}}{2 \times A}$ را اجرا کن.
- ۷- دستور $X_2 \leftarrow \frac{-B - \sqrt{D}}{2 \times A}$ را اجرا کن.
- ۸- محتویات X_1 و X_2 را چاپ کن.
- ۹- خاتمه کار.

شکل ۲-۷: الگوریتم و روندنمای ۲-۲، حل یک معادله درجه دوم.

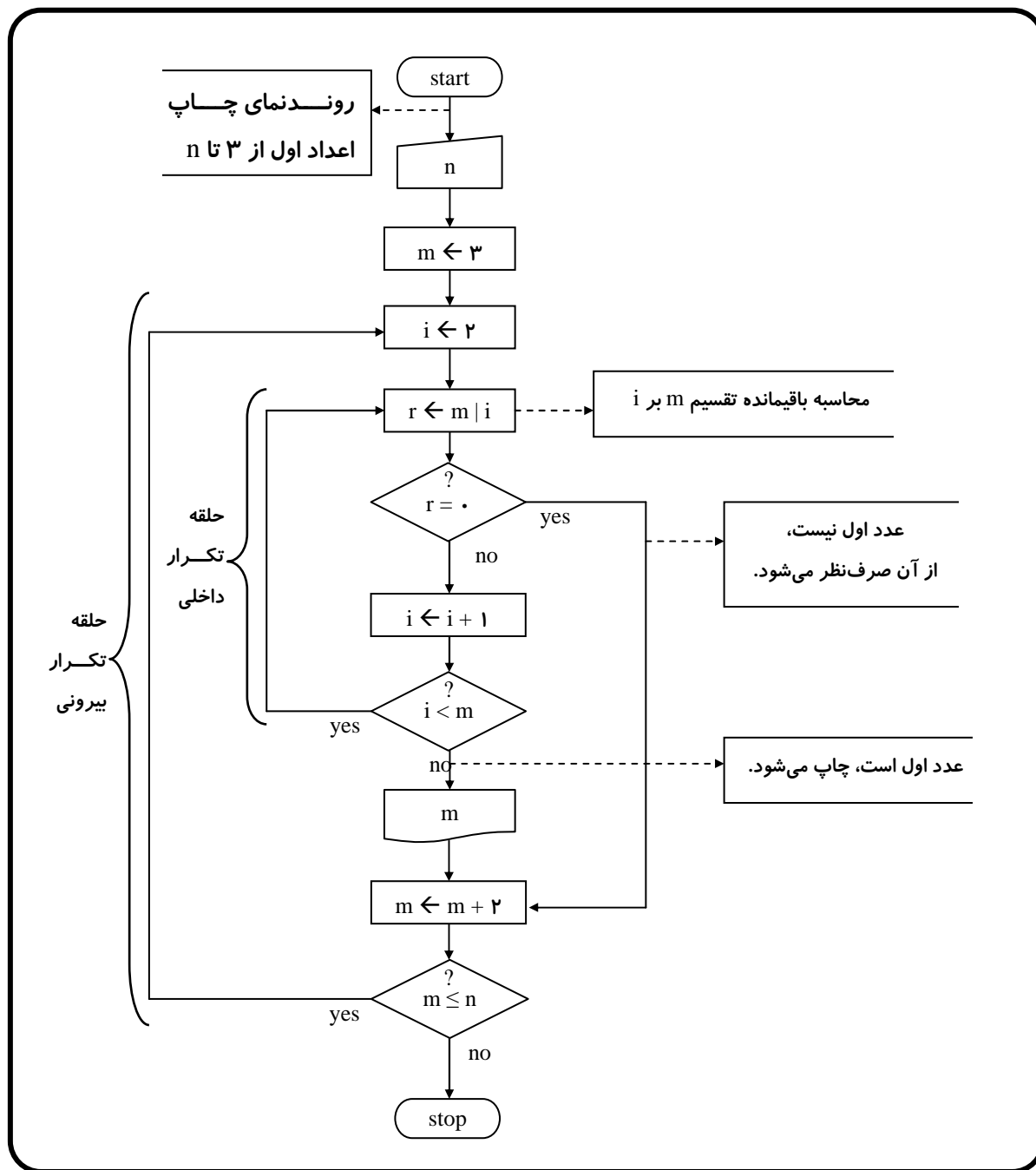
روندنمای ۳-۲: مسئله حل یک معادله درجه دوم که در روندنمای ۲-۲ رسم شده را طوری اصلاح کنید که اولاً ضرایب تعدادی معادله را از ورودی بخواند و هر معادله را جداگانه حل کند با این شرط که در پایان داده‌های ورودی به جای ضرایب سه مقدار صفر داده شده باشد. ثانیاً در صورتی که مقدار A صفر بود یعنی معادله درجه اول بود، جواب آن معادله درجه اول را نیز محاسبه و چاپ نماید و اگر ضرایب غلط بود یعنی A و B صفر بودند ولی C غیر صفر بود، پیغام مناسب چاپ کند و از آن ضرایب صرف نظر نماید.

شکل ۲-۸: روندنمای ۳-۲، حل تعدادی معادله درجه اول یا دوم.

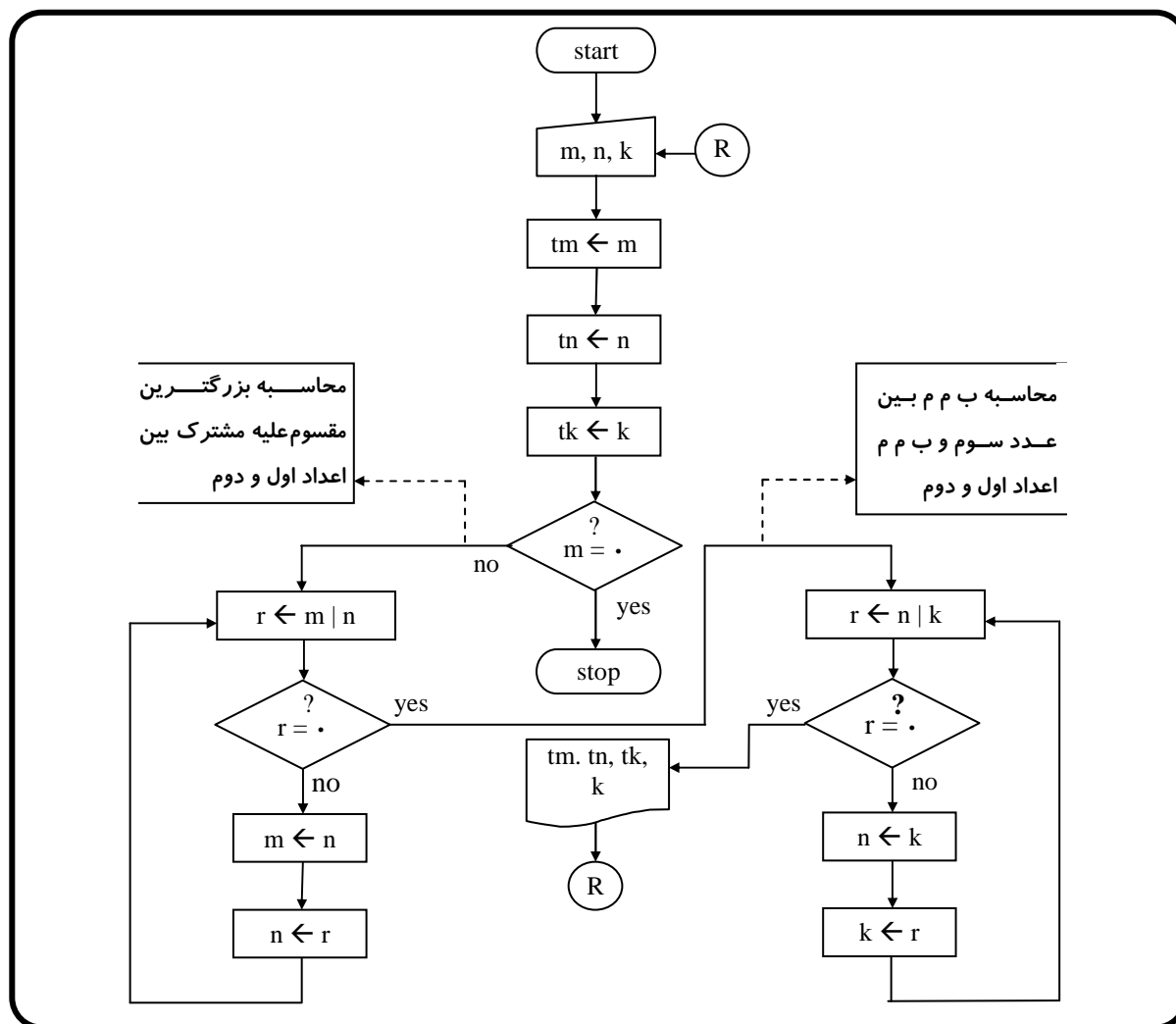
روندنمای ۲-۴: روندنمایی رسم کنید که در آغاز عدد صحیح و مثبت n را از ورودی بخواند و سپس کلیه اعداد اول بین ۳ و n را محاسبه کرده و چاپ نماید.

شکل ۲-۹: روندنمای ۲-۴، چاپ اعداد اول از ۳ تا n .

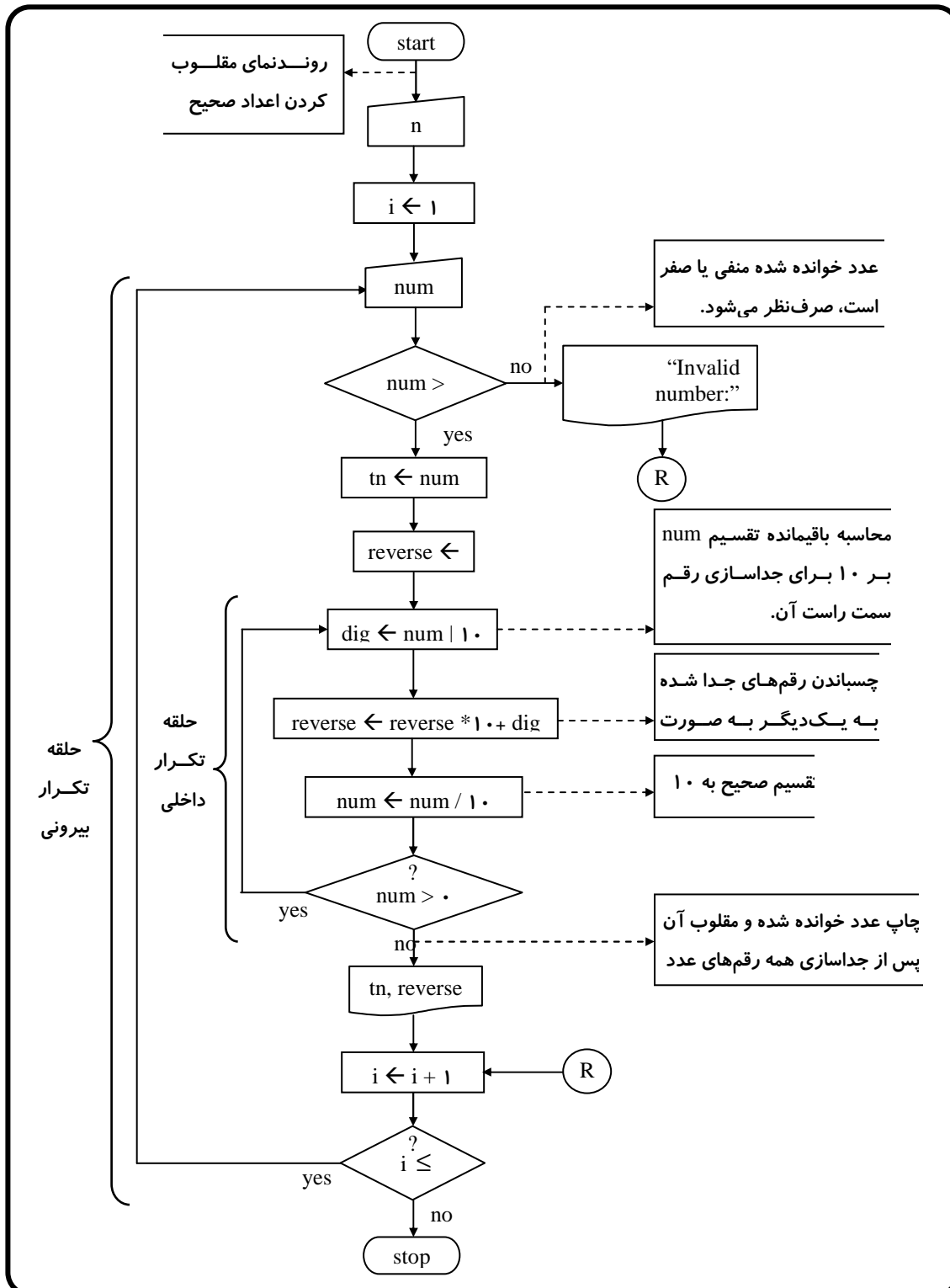
روندنمای ۲-۵: روندنمایی رسم کنید که در یک حلقه تکرار هر بار سه عدد صحیح و مثبت را از ورودی بخواند و پس از چاپ آن سه عدد، بزرگترین مقسوم علیه مشترک آن‌ها را محاسبه کرده چاپ نماید. توجه داشته باشید که اعداد در ورودی هیچ گونه ترتیبی از نظر بزرگی و کوچکی ندارند و پایان داده‌های ورودی نیز با سه عدد صفر مشخص شده است.

شکل ۲-۱۰: روندنمای ۲-۵، محاسبه بزرگترین مقسوم علیه مشترک سه عدد.

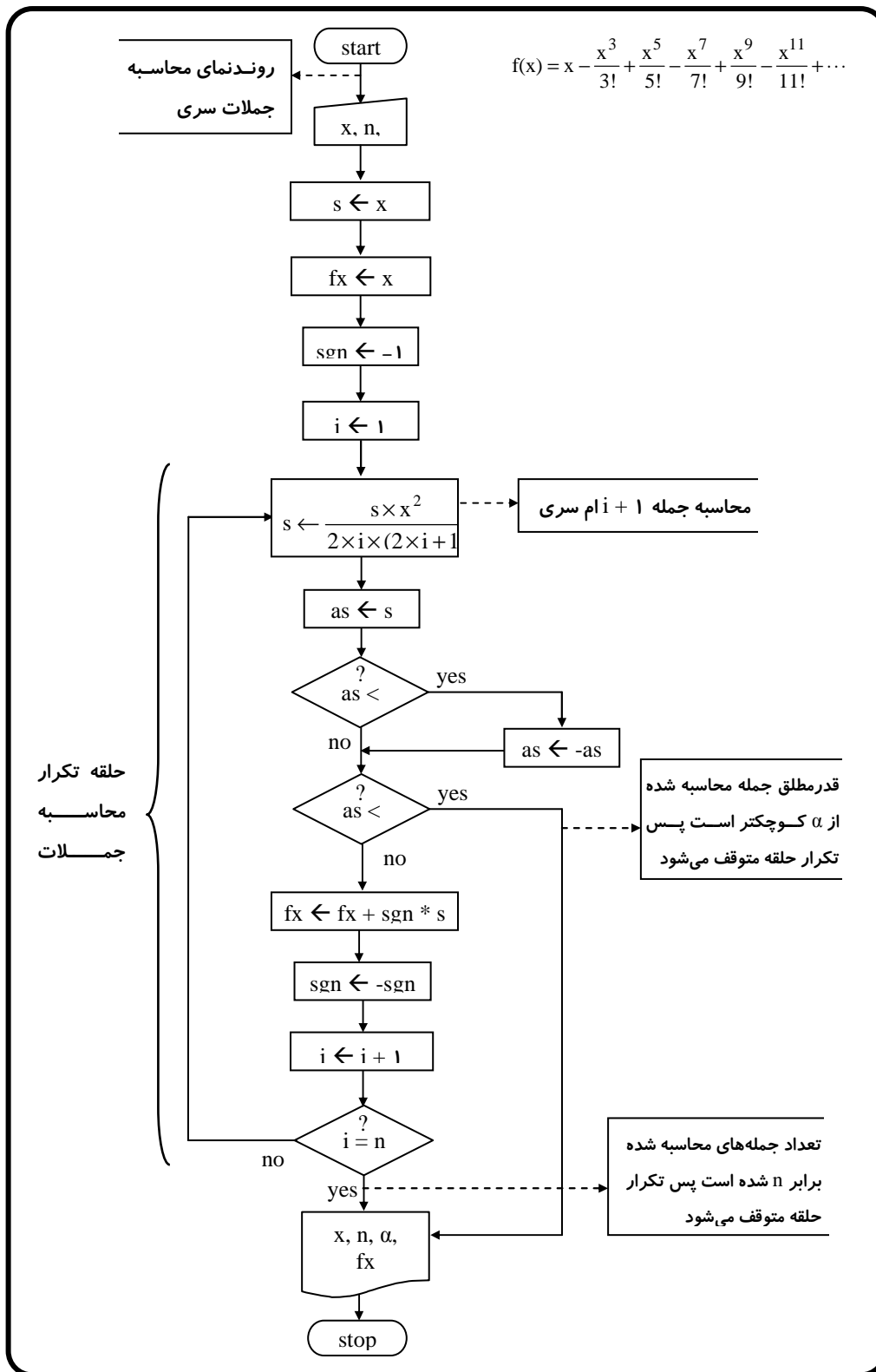
روندنمای ۲-۶: تعدادی عدد صحیح در دست است، روند نمایی رسم کنید که هر عدد را خوانده در صورتی که مثبت باشد مقلوب عدد را ساخته و همراه با خود عدد در خروجی چاپ نماید، در غیراین صورت عدد خوانده شده را همراه با پیغام مناسب چاپ کرده و از آن صرف نظر نماید. تعداد عددهای مزبور در شروع داده ها قرار دارد. لازم به توضیح است که مقلوب یک عدد، عددی است که ترتیب رقم هایش برعکس ترتیب رقم های عدد اولیه باشد.

شکل ۲-۱: روندنمای ۲-۶، مقلوب کردن اعداد صحیح.

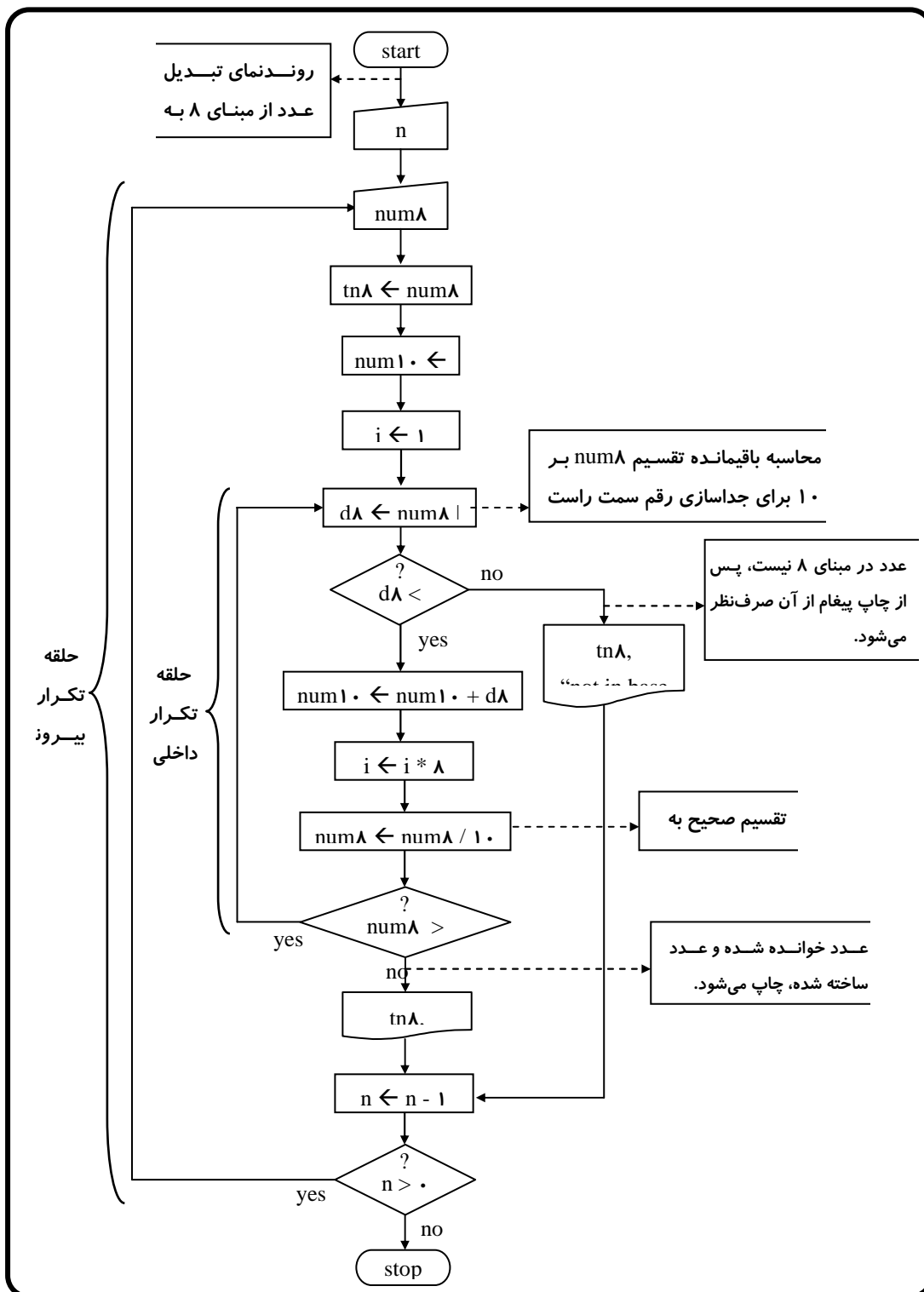
روندنمای ۷-۲: فرمول یک سری در پایین داده شده است، روندنمایی رسم کنید که مقادیر x ، n و α را از ورودی بخواند و مقدار $f(x)$ را محاسبه نماید. محاسبه تا جایی ادامه یابد که یا تعداد جمله های محاسبه شده برابر n شود یا این که قدرمطلق جمله محاسبه شده از α کم تر باشد. در پایان مقادیر x ، n و α را همراه با مقدار $f(x)$ در خروجی چاپ نماید.

شکل ۲-۱۲: روندنمای ۷-۲، محاسبه جملات سری.

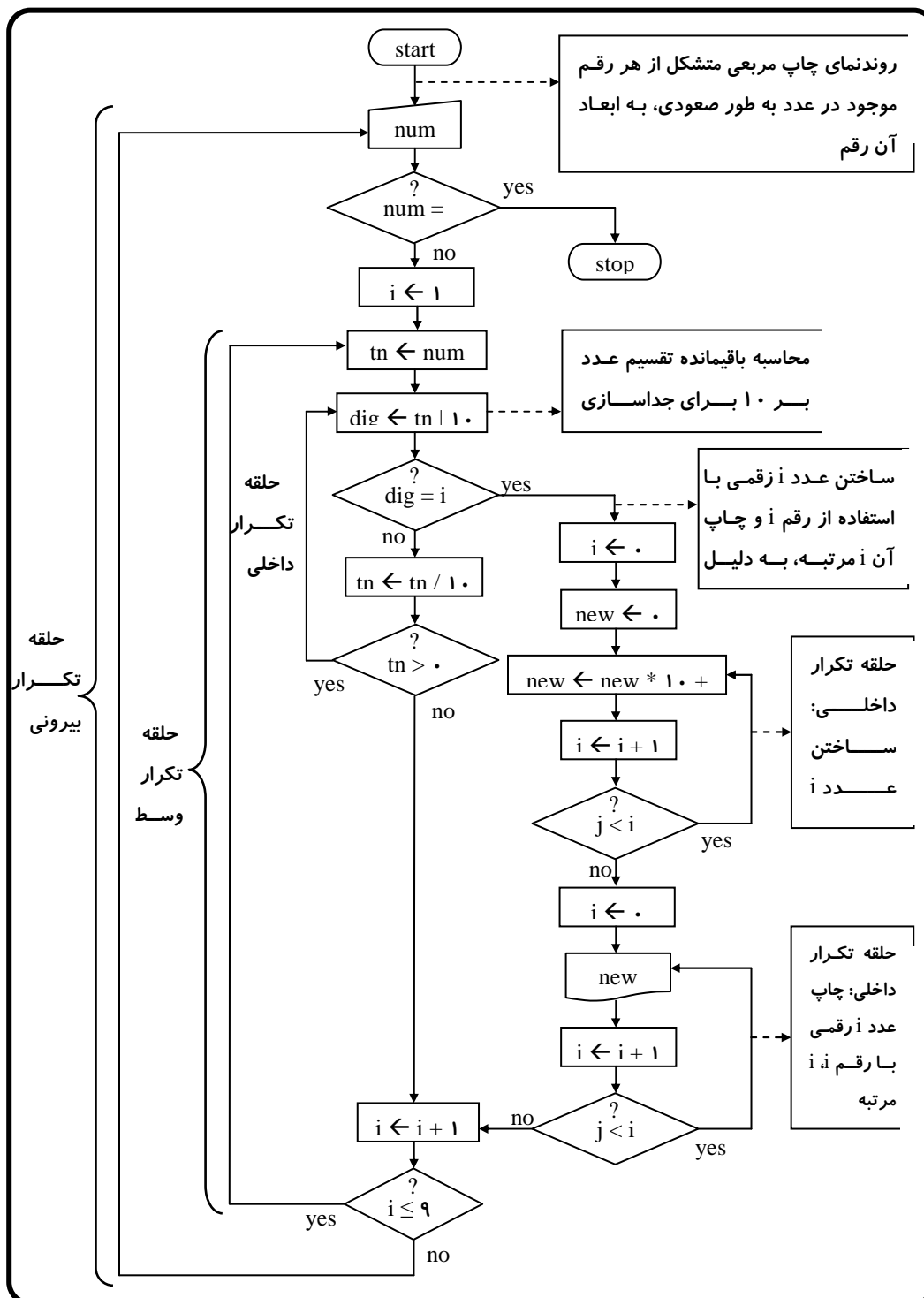
روندنمای ۲-۸: روندنمایی رسم کنید که تعدادی عدد صحیح و مثبت را از ورودی بخواند و برای هر مقدار خوانده شده، در صورتی که آن مقدار می تواند یک عدد در مبنای هشت باشد آن را به مبنای ده برده و همراه با عدد اولیه چاپ نماید. در غیر این صورت عدد را همراه با پیغام مناسب چاپ کند. فرض کنید تعداد عددهایی که باید خوانده شود قبل از آن عددها به عنوان داده ورودی ارائه شود.

شکل ۲-۱۳: روندنمای ۲-۸، تبدیل عدد از مبنای ۸ به ۱۰.

روندنمای ۲-۹: روندنمایی رسم نمایید که متناوباً عددی صحیح و مثبت را از ورودی بخواند (پایان عددها با عدد صفر مشخص شده است) و سپس برای رقم‌های یک تا نه به ترتیب صعودی، در صورتی که آن رقم در بین رقم‌های عدد وجود دارد، عددی بسازد که تعداد رقم‌هایش مساوی رقم مزبور باشد و همه رقم‌های تشکیل دهنده‌اش هم همان رقم باشد. سپس عدد ساخته شده را به تعداد دفعات آن رقم چاپ نماید. مثلاً اگر عدد خوانده شده ۲۱۷۲۴۵ باشد روندنما باید طوری عمل کند که نخست عدد یک را یک بار چاپ کند، بعد عدد ۲۲ را دوبار چاپ نماید، سپس عدد ۴۴۴۴ را چهار مرتبه و ...

شکل ۲-۴: روندنمای ۲-۹، چاپ مربعی متشکل از هر رقم موجود در عدد به طور صعودی، به ابعاد آن

۲-۴ تکلیف شماره دو

پرسش *۲-۱۳- تعدادی عدد صحیح مثبت در دست است و تعداد آنها قبل از همه عددها مشخص شده است، روندنمایی رسم کنید که هر عدد را خوانده و موارد زیر را انجام دهد.

مقلوب عدد خوانده شده، مجموع فاکتوریل رقم های فرد عدد و مجموع فاکتوریل های زوج عدد را جداگانه یافته و همراه با خود عدد چاپ نماید.

از روی عدد خوانده شده عدد جدیدی بسازد که ارقام آن همان ارقام عدد اولیه باشد ولی به ترتیب نزولی مرتب شده باشد و در مورد رقم های تکراری نیز رقم مزبور فقط یک بار در عدد جدید وجود داشته باشد.

مثلاً اگر عدد خوانده شده ۳۷۱۰۶۳۲ باشد عدد جدید ۰۷۶۳۲۱ خواهد بود.

نهایتاً اگر تعداد رقم های عدد اولیه زوج است، از روی آن عدد، عدد دیگری به این صورت بسازد که رقم اول و دوم، رقم سوم و چهارم و به همین ترتیب تا رقم ماقبل آخر و رقم آخر جایشان با هم تعویض شده باشد و عدد اولیه را همراه با عدد شناخته شده چاپ نماید. مثلاً اگر عدد خوانده شده از ورودی ۱۴۳۷۹۱ باشد عدد جدید ۹۴۲۷۳۱ خواهد بود.